

Pavel Kubaník (Ed.), ilustrovala Ladislava Gažiová

Paramisa: Pohádky a příběhy romských vypravěčů z bývalého Československa

Argo, 2023, 285 s., ISBN 978-80-257-4233-4¹

Soubor s názvem *Paramisa* přináší čtenářům pohádky romských vypravěčů, sesbírané v sedmdesátých a osmdesátých letech v Československu – jedná se tak pravděpodobně o poslední záznamy pohádkových vyprávění pořízené na našem území, protože sběr mezi českými mluvčími probíhal hlavně v 19. století. Pohádky sesbírala význačná romistka a indoložka Milena Hübschmannová (1933–2005), a *Paramisa* tak navazují na její *Romské pohádky* (1973, 1999, celkem publikováno jednadsmesát textů), které obsahují sběry z let 1953–1970, od roku 1967 natáčené na magnetofon. Později zaznamenávaná vyprávění v Československu nemohla být publikována, a tyto pohádky tak v češtině vycházejí poprvé.

Knihu edičně připravil romista Pavel Kubaník (s odbornou pomocí Jana Luffera). Vycházel primárně z výběru romských pohádek z Československa, jež Milena Hübschmannová zařadila do rozsáhlé čtyřsvazkové edice *Zigeunermärchen aus aller Welt* (1983–1985), která německy vyšla péčí Hübschmannové a Heinze Modeho. Jak Kubaník píše: „Dalším kritériem byla možnost přidržet se originálů bez nutnosti vyprávění doplňovat či kompilovat z více verzí“ (s. 278). Editor zároveň pracoval s písemnou pozůstalostí Mileny Hübschmannové, která je uložena v Muzeu romské kultury v Brně, a nahrávkami uchovanými ve Phonogrammarchivu Rakouské akademie věd. Nesáhl tak po nejjednodušším řešení (přeložit německy vydané pohádky), ale šel ke zdrojům vyprávění, jejich

¹ Jak citovat: Soukupová, K. (2025). [Recenze knihy *Paramisa: Pohádky a příběhy romských vypravěčů z bývalého Československa*, Pavel Kubaník (Ed.)]. *Romano džaniben*, 32(2), 149–152. DOI: <https://doi.org/10.66576/px0knc16>

přepisům či dochovaným nahrávkám v romštině.² To se odráží jak v důkladném edičním zpracování a poučeném komentáři, tak v uměřeném zachování orality příběhů v jejich českých překladech. Pravděpodobně i z důvodu rozsahu publikace nevychází *Paramisa* bilingvně, ale pouze česky.³ Jako bonus byly na webových stránkách nakladatelství publikovány tři zvukové a dva písemné záznamy vyprávění v romštině, a to z oddílu nejrozsáhlejších kouzelných pohádek („O čem se Jankovi zdálo“, „O králi Grošovi“, „O Romovi, který přivedl krále na žebráckou hůl“). Je škoda, že je tento odkaz zařazen až vzadu u „Poděkování“ a nakladatel ho na svých stránkách nijak neinzeruje. Hrozí tak, že mnozí čeští čtenáři tuto možnost poslechu autentického vyprávění přehlédnou.

Přímo u každé pohádky je uveden rok a místo zachycení nahrávky a jméno vypravěče, více dat je pak poskytnuto v „Komentářích“, které obsahují stručnou charakteristiku vypravěče,⁴ další informace ke konkrétní pohádce či o využitých pohádkových motivech i technické a archivační údaje k nahrávce. *Paramisa* se snaží náladu původních nahrávek uchovat, vyprávění není uhlazováno a narativům není uměle dodávána koherence, na jakou jsme zvyklí z mediálně šířených kanonických pohádek. To se projevuje na několika rovinách: výrazná je jazyková hovorovost a oralita. V textech jsou zachována slova a konverzační obraty, jako např. „no a“, „a tak“, „tak nějak“, „no co už“ (nejde však o překlad původních přepisů nahrávek, takže hezitační zvuky, výplňková slova apod. byly pochopitelně vynechány), do úst jsou hrdinům vkládány fráze: „do háje“, „já na to kašu“ apod. Leckdy pohádkové postavy mluví jako současníci romských vypravěčů: „Takže teď si dej bacha, neexistuje, abys mě odevzdal do jeho rukou!“ (s. 123). „I s tímhle vám píchnu. Když mi dáte to, co po vás budu chtít“ (s. 19).

Narážíme na nejrůznější nelogičnosti v příběhu, opakování, přerušování a postupně rozvíjenou syntax, vsuvky či zpětné dovysvětlování. „A šel – a já teď přesně nevím, jak to bylo dál, cestou potkal nějaká zvířata, [...]“ (s. 28). Vypravěči leckdy doplňují omylem vynechané části či pasáže: „Jé, já to popletl; on se šel ještě podívat, jestli jsou tam čerti“ (s. 166). Pohádky nemají pevnou strukturu, ale jsou různě aktualizované, vypravěči si je upravují a dotvářejí po svém: hrdina se hlásí na vrátnici, princezny zasílají své fotografie místo obrazů, králové vydávají potvrzení o osvobození království. Zachovány jsou i vstupy Hübschmannové při doptávání,

2 Hübschmannová k pohádkám zachyceným v letech 1967–1970 píše: „Poté, co jsem pohádku přepsala z magnetofonového záznamu, neměnila jsem na textu v podstatě téměř nic. Omezovala jsem pouze přílišné stopy vypravěčova hovorového návyku, vypouštěla jsem neobratnosti a selhávky, které si vypravěč sám uvědomil a sám opravil“ (1973, s. 293). Můžeme předpokládat, že stejně postupovala i u pozdějších záznamů pohádek.

3 Bilingvní je slovenské vydání *Romských pohádek*, sestavených M. Hübschmannovou, *Romane paramisa – Rómské rozprávky* (2023), kde ale došlo k sekundární romizaci – vydání nepracovalo s původními nahrávkami či přepisy, ale pohádky jsou z češtiny do slovenštiny a romštiny nově přeložené. Ve dvojjazyčném zrcadlovém vydání vyšly i některé autorské pohádky (Lacková, 1999; Horvátová, 2003; Giňa, 2013).

4 Informace zahrnují jméno, místo narození a věk; Hübschmannová v *Romských pohádkách* uváděla i vzdělání, rodinné zázemí či osud dané osoby, což ale považujeme za nadbytečné.

„zvídavé“ dotazy na nesrovnalosti či metanarativní komentáře vypravěčů ohledně tradice, zvyklostí, kontextu či původu dané pohádky, které jsou barevně odlišeny od samotného textu.

Kniha je rozčleněna do tří hlavních oddílů: Kouzelné pohádky, Humorné a novelistické pohádky a Pověsti.⁵ Nejrozsáhlejší jsou úvodní pohádky o hrdinech a hrdinkách (*bari paramisi, viteziko paramisi*), následně se rozsah postupně snižuje až k anekdotickým příběhům, které v lidové slovesnosti i v dnešní době přetrvávají pravděpodobněji než zamotané pohádky s mnoha odbočkami. Délka kouzelných pohádek se podle údajů o záznamech pohybuje nejčastěji kolem třiceti minut, což byla zřejmě doba, po níž byli daní vypravěči schopni udržet zápletku se všemi epizodami pohromadě.

Český čtenář při čtení romských pohádek naráží na podobnosti s kanonickými evropskými báchorkami, jako jsou Tři zlaté vlasy děda Vševěda, Sedmero krkavců, Zlatovláska, Jeníček a Mařenka, Sněhurka či Kouzelné křesadlo, které známe od Boženy Němcové, Hanse Christiana Andersena, A. N. Afanasjeva či Iriny Karnauchové. Na tuto archetypálnost pohádkových zápletek či motivů poukazují i komentáře k jednotlivým romským pohádkám v souboru, které je vztahují ke klasifikaci dle mezinárodního Aarneho–Thompsonova–Utherova katalogu, případně doplněného o katalog českých démonických pověstí dle Jana Luffera. Pavel Kubaník v komentářích poukazuje na různé další zachované verze a varianty dané pohádky. Ostatně *Paramisa* jsou zařazeny do edice Mýty, pohádky a legendy, tedy po bok příběhů arabských, šošonských, indonéských, nepálských, staroislandských, Eddy, Rámájany, Ságy o Völsunzích a dalších světových pohádek.

Ty romské mají pochopitelně svá specifika, ať už je to častá úvodní formule („Můj sladký, požehnaný a spravedlivý“ – *Mre gule bachtaleja the tu mek čačeja*), absence zvířecích postav nebo opakující se motivy (kouzelný kůň tátoš, šavle, Čtyřoký). Hrdinové jsou málokdy velkolepí či heroičtí, ale naopak mnohdy paradoxní – Rom v pohádce chce i nechce zemřít, chce i nechce princeznu za ženu (často totiž už ženu s dětmi má). Tak jako v jiných pohádkách vystupují chudí lidé (havíř, hadrář apod.), kterým je ubližováno, zde jsou to Romové. V několika pohádkách narazíme na deklarované rovnostářství: „Vy, králové, si tady sedíte na jedné straně a obyčejní chudí lidé jsou na druhé straně. A bohatí jsou taky stranou. Přeju si, aby králové, chudí i bohatí byli pohromadě, aby seděli a pili společně“ (s. 98). „Ale vidíš, že tady jsme si všichni rovni. Mladý, starý, Rom, Žid, Rus, černocho, všichni jsme tu spolu“ (s. 118). Kubaník připouje i postřeh o reflexi chudoby protagonistů: „Velmi patrné jsou v pohádkách chvíle, kdy vypravěči komentují rozpor mezi chudým romským hrdinou či hrdinkou a člověkem

5 *Romské pohádky* M. Hübschmannové obsahují Kouzelné pohádky, Lidové povídky, Humorky a anekdoty a jednu legendu.

urozeného původu – málokdy tento moment projde bez povšimnutí; urození, kteří se obracejí na romské hrdiny s tím, že nějak zlepši jejich aktuální stav, jsou obratem vyzváni, aby si z chudých nedělali legraci“ (s. 276).

Romské pohádky, podobně jako lidové pohádky jiných národů, byly původně určeny dospělým posluchačům. Objevují se zde motivy sexuality a tělesnosti (různé opisy soulože, způsoby otěhotnění, léčba impotence), rodinné či vztahové peripetie, násilné scény či sexuálně zabarvené nadávky.⁶ I tak si romské pohádky v souboru *Paramisa* zachovávají určitou melancholii svých vypravěčů, kteří nepůsobí jako rozverní baviči, ale spíše vyplňují čas zemitým vyprávěním o kouzelných odstínech našeho světa.

Klára Soukupová⁷

Literatura

- Giňa, A. [Sadílková, H., Ryvolová K. (Eds.)]. (2013). *Paťiv: Ještě víme, co je úcta: vyprávění, úvahy, pohádky*. Triáda.
- Horvátová, A. (2003). *Pal e Bari Rama the aver paramisa = O Velké Ramě a jiné příběhy*. Signeta.
- Lacková, E. (1999). *Romské pohádky / Romane paramisa*. Radix.
- Hübschmannová, M. (Ed.). (1973). *Romské pohádky*. Odeon.
- Hübschmannová, M. (Ed.). (1999). *Romské pohádky*. Fortuna.
- Hübschmannová, M. (Ed.). (2023). *Romane paramisa – Rómské rozprávky*. Graphics studio.
- Mode, H. a Hübschmannová, M. (Eds.). (1983–1985). *Zigeunermärchen aus aller Welt. Erste – Vierte Sammlung* (Svazek I–IV). Drei-Lilien Verlag.

⁶ Pavel Kubaník v závěrečné studii zmiňuje, že v roce 1999 byly *Romské pohádky* M. Hübschmannové (1999) z neznalosti či opomenutí automaticky považovány za žánr pro děti a byly distribuovány do škol, kde jejich obsah vyvolal pohoršení. S ohledem na toto specifikum zaznamenaných živých lidových pohádek považujeme za nešťastné, že slovenské vydání souboru M. Hübschmannové přistoupilo k neorganickým úpravám *ad usum delphini*, když bylo pět pohádek vynecháno: „Aby si knihu mohli přečíst a mladší čitatelia, boli niektoré rozprávky z pôvodnej zbierky vynechané a niektoré pasáže mierne upravené“ (2023, s. 9).

⁷ Autorka je nakladatelská redaktorka a působí na Pedagogické fakultě UK.
E-mail: klara.soukupova@pedf.cuni.cz